

Boeren voor Natuur op Twickel

De grootschalige boer
De landschapsgerichte boer
De natuurgerichte boer

Piet Jansen, gedeputeerde landelijk gebied en water, voorzitter van de stuurgroep Boeren voor Natuur op Twickel

Boeren voor Natuur, het klinkt zo logisch. Toch lijkt het of er tegengestelde belangen zijn. Boeren voelen zich soms belemmerd door natuur, en de natuur lijdt vaak onder agrarische activiteiten. Daarom is het project Boeren voor Natuur op Twickel, dat beide belangen verenigt, zo belangrijk voor heel Overijssel. Immers niet alleen op het landgoed Twickel komen we deze op het oog tegengestelde belangen tegen. Uiteindelijk hebben we een gezamenlijk belang en dat is ervoor te zorgen dat er een goed evenwicht is tussen landbouw, recreatie, wonen, natuur, landschap, water en al die andere doelen die wij nastreven in onze mooie provincie. Het uitgangspunt daarbij is dat we kijken naar de kansen en niet naar de bedreigingen. Met het project Boeren voor Natuur laten we zien dat dat kan. Er ligt een plan dat samen met de Stichting Twickel en de agrariërs tot stand is gekomen. We zijn nu op het punt aangekomen dat we aan de slag willen. Iets nieuws doen betekent vallen en opstaan. Maar daar kunnen we van leren voor volgende projecten. De provincie wil samen met andere overheden en private partijen het natuur- en landschapsbeheer, waterbeheer en toegankelijkheid van het landschap stimuleren. Deze activiteiten vatten wij samen onder de noemer 'groen-blauwe diensten'. We moeten hiervoor een duurzame aanpak ontwikkelen. Dit is pure noodzaak, willen we natuur en landschap instandhouden. En dat willen en moeten we! De ervaringen met het project Boeren voor Natuur kunnen ons daarbij helpen. Ik heb er alle vertrouwen in dat we zullen slagen de aanpak Boeren voor Natuur tot een succes te maken. Op Twickel en daarbuiten.

Ontwikkelingen op het landgoed Boeren voor Natuur op Twickel

Het landgoed Twickel bij Delden, ten westen van Hengelo (Ov.), is een fraai voorbeeld van een nog grotendeels bewaard gebleven Twents cultuurlandschap. Boeren hebben hier eeuwenlang in harmonie met de

natuur gewerkt. Zo ontstond een kleinschalige afwisseling van natuur- en bosgebieden met landbouwgronden, omzoomd door beplantingen. De bewoners in de omgeving ervaren het landschap van Twickel als bijzonder waardevol. Het landgoed is zo'n 4000 hectare groot en ongeveer de helft daarvan bestaat uit weilanden en akkers die aan boeren worden verpacht.

Iedereen is het erover eens dat dit mooie gebied met zijn boerentraditie in stand moet blijven. Maar voor de vijftig pachters, voornamelijk melkveehouders, wordt het steeds moeilijker om hun bedrijf in stand te houden. Dit komt doordat het gebied vrijwel nergens voldoet aan de eisen van de huidige landbouw, gericht op grote, aaneengesloten percelen die met grote machines efficiënt te bewerken zijn.

De kleine, grillige percelen op Twickel zorgen voor hogere bewerkingskosten. Daar komt bij dat de vele houtwallen, boomgroepen, bosranden en natte hoeken leiden tot lagere gewasopbrengsten. Tot nu toe moet het inkomen van de pachters voornamelijk uit de landbouwproductie komen. De instandhouding van het fraaie landschap, met zijn voor boeren onrendabele hoeken en lastig te bewerken elementen, wordt niet beloond. Sommigen ontvangen een vergoeding voor agrarisch natuurbeheer, maar dit levert te weinig op om de bedrijven perspectief te bieden. De Stichting Twickel is zich ervan bewust dat een slecht renderende landbouw een bedreiging voor het landgoed is en zoekt naar een duurzame oplossing.

Wat willen burgers en overheden?

De beleving van de 'groene ruimte' wordt steeds belangrijker. Dat vinden ook de overheden: rijk, provincie, regio, gemeenten en het waterschap. Ze zoeken daarom naar een aanpak om op het platteland zogenaamde groen-blauwe diensten te ontwikkelen. Dat betekent dat ze activiteiten willen stimuleren die positief bijdragen aan de kwaliteit van natuur, landschap en water. Dit komt dan weer ten goede aan de recreatie en de regionale economie. De boeren kunnen een belangrijke rol spelen in dit streven. Zij beheren immers het grootste deel van het platteland. Het betekent dat ze zich niet alleen richten op voedselproductie, maar ook op zaken als beheer van het landschap, toegankelijkheid en waterberging. Vanzelfsprekend zal daar een vergoeding tegenover moeten staan. De provincie Overijssel wil daarom samen met andere overheden en private partijen een duidelijk beleidskader ontwikkelen met een goede beloningsstructuur voor groen-blauwe diensten. Zij staat daarbij open voor nieuwe ideeën zoals de Alterra-visie Boeren voor Natuur, een kansrijke manier om groen-blauwe diensten in Overijssel te realiseren. Het landgoed Twickel is aangewezen als pilotproject om dit idee in de praktijk verder te ontwikkelen.

Twickel wordt gekenmerkt door hoge natuur- en cultuurhistorische waarden. In beleidsnota's van rijk, provincie en gemeente wordt het landgoed genoemd als belangrijk gebied in dit opzicht. Dit blijkt ook uit de status die het heeft als onderdeel van de Ecologische Hoofdstructuur.

Van visie naar pilotproject

Toen de Stichting Twickel en de pachterscommissie op de hoogte werden gebracht van de visie Boeren voor Natuur reageerden zij positief. Zij wilden graag meewerken aan de ontwikkeling van een pilotproject. Op 15 januari 2003 bezochten minister Veerman, de watergraaf en andere regionale bestuurders het landgoed om hier verder over te praten.

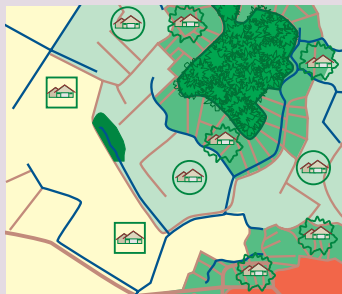
De minister gaf aan te willen bijdragen in de financiering van de uitvoering van het pilotproject, op voorwaarde dat er een goed projectplan ontwikkeld wordt en dat regionale partijen, inclusief private instellingen, een substantieel deel van de financiering voor hun rekening nemen. Afsproken werd tevens dat aangetoond moet worden dat de aanpak Boeren voor Natuur past in de EU-regelgeving en dat hiermee ook de natuurdoelen van het rijksnatuurbeleid kunnen worden gehaald. De provincie Overijssel werd de formele opdrachtgever van het project. Deze stelde een bestuurlijk overleg in om de pilot te coördineren. In dit overleg, dat wordt voorgezeten door gedeputeerde Jansen, wordt verder deelgenomen door het Ministerie van LNV, Waterschap Regge & Dinkel, de Regio Twente, de gemeente Hof van Twente, LTO-Noord, de Pachterscommissie Twickel en de Stichting Twickel. Het onderzoek wordt uitgevoerd door Alterra, in samenwerking met de Stichting Twickel, de pachters op het landgoed en veel andere partijen in het gebied. Het plan voor de eerste fase is nu afgerond.

Een tweede pilotproject wordt ontwikkeld in de Polder van Biesland bij Delft.

Wat is Boeren voor Natuur?

grootschalig
landbouwbedrijf

landschapsgericht
landbouwbedrijf

natuurgericht
landbouwbedrijf

natuurgebied

stad

Boeren voor Natuur is een visie op het landelijk gebied met een veel grotere rol voor de boer in het beheer van natuur en landschap dan nu het geval is. Van wezenlijk belang is dat hij er een inkomen mee kan verdienen en dat er lange termijnafspraken worden gemaakt, ten minste voor 30 jaar. Dat is gunstig voor de ontwikkeling van hoge natuurkwaliteiten, immers dat kost veel tijd. En het biedt de boer voldoende zekerheid om te investeren in de aan natuur en landschap aangepaste bedrijfsvoering. Hij maakt afspraken over de inrichting van zijn bedrijf en het beheer. Deze worden vastgelegd in een erfdiensbaarheidscontract. Binnen duidelijke beperkingen blijft hij zelf beslissen over zijn bedrijfsopzet. Voor de groen-blauwe diensten die hij levert, wordt hij betaald vanuit een gebiedsfonds. Aan dit fonds wordt bijgedragen door overheden en private partijen die deze diensten gerealiseerd willen zien. De betaling vanuit het fonds is zodanig dat de inkomsten voor groen-blauwe diensten concurreren met de opbrengsten van landbouwproductie van optimale landbouwgrond. Het gebiedsfonds, dat wordt beheerd door een regionale stichting, bestaat uit twee delen: een beheersfonds voor de jaarlijkse betalingen en een revolverend fonds voor laagrentende leningen. Dit laatste fonds is bedoeld voor investeringen, bijvoorbeeld voor een nieuwe potstal voor een natuurgericht bedrijf. Het Nationaal Groenfonds draagt zorg voor de opzet van het gebiedsfonds.

In de visie Boeren voor Natuur worden voor de toekomst drie typen agrarische bedrijven onderscheiden.

- * **De grootschalige boer** produceert voor de 'wereldmarkt' en levert verder geen andere maatschappelijke diensten. Hij krijgt geen uitkering uit het regionale fonds.
- * **De landschapsgerichte boer** reserveert tot maximaal 10% van zijn grond voor landschapselementen. Hiervoor kan hij die grond aanwijzen die weinig of zelfs negatief bijdraagt aan zijn landbouwkundig inkomen. Voorbeelden zijn schaduwranden langs bossen en moeilijk bewerkbare hoeken van percelen. De boer zorgt ervoor dat de afgesproken landschapselementen in stand blijven. Deze aanpak leidt tot

het herstel en de versterking van de zogenaamde groen-blauwe dooradering van het landschap. Zijn bedrijfsvoering komt verder overeen met de gangbare landbouw. Voor de grond die hij voor de groen-blauwe diensten ter beschikking stelt, wordt een bedrag in het gebiedsfonds gestort. De hoogte van dit bedrag komt overeen met de waardedaling van de landbouwgrond. Vanuit het gebiedsfonds wordt jaarlijks een betaling aan de boer verricht.

* **Op het natuurgerichte bedrijf** wordt geen mest, krachtvoer en ruwvoer van buiten het bedrijf meer aangevoerd. Ook worden er geen bestrijdingsmiddelen gebruikt. De bedrijfsvoering is gesloten. Verder wordt de waterhuishouding hersteld; de grondwaterstanden worden verhoogd. Binnen deze randvoorwaarden gaat de boer minder voedsel produceren en meer natuur. Het extensieve beheer van de gronden levert de boer jaarlijks een zodanig bedrag op dat hij per hectare evenveel onderhoudt als wanneer hij intensief zou boeren. Daarnaast ontvangt hij, net als de landschapsgerichte boer, een vergoeding voor de niet-landbouwkundig beheerde landschapselementen.

De bedragen die de boeren ontvangen voor de natuur- en landschapsgerichte bedrijfsvoering, komen overeen met de inkomstenderving. Deze kunnen per regio verschillen.

De Natuurgebiedsplannen van de overheden zijn richtinggevend voor de natuur- en landschapskwaliteiten die ontwikkeld gaan worden. De wensen en inzichten van de boeren in het gebied zijn medebepalend voor de inrichting van hun bedrijf en voor de bedrijfsvoering. De overeenkomsten worden notarieel vastgelegd in de vorm van erfdienstbaarheden. Binnen het natuurgerichte bedrijf worden afspraken gemaakt voor de volledige bedrijfsoppervlakte. Voor het landschapsgerichte bedrijf gelden de afspraken over inrichting en beheer alleen voor de landschapselementen.

Reacties van de boeren

Aansluitend op een eerste kennismaking met de visie Boeren voor Natuur op de jaarlijkse pachtersbijeenkomst werden de boeren thuis bezocht om samen te verkennen wat deze aanpak voor hun bedrijf zou kunnen betekenen. Uit de gesprekken bleek dat een grote meerderheid positief staat tegenover deze benadering. De belangrijkste punten die de boeren aanspreken zijn:

- * de duurzaamheid van de afspraken en daarmee van de betaling;
- * het uitgangspunt dat slecht renderende grond als landschapselement kan worden ingericht en vervolgens evenveel oplevert als goed renderende grond;
- * dat bedrijven in de landbouwkundig gezien problematische landschappen integraal kunnen overstappen naar een natuurgericht bedrijf, en hiermee weer toekomst krijgen;
- * dat de ondernemer binnen enkele zware beperkingen keuzevrijheden houdt om zijn bedrijf te optimaliseren.

Ongeveer 35 boeren (ruim tweederde) voelen wel voor het landschapgerichte bedrijf. De oppervlakte aan te wijzen landschapselementen verschilt sterk per bedrijf. Afhankelijk van de landschappelijke situatie heeft de een hooguit enkele procenten van de bedrijfsoppervlakte in gedachten, terwijl de ander gemakkelijk 10 procent haalt. Circa 14 bedrijven willen verder verkennen wat een natuurgericht bedrijf voor hen kan betekenen. Enkele grootschalig ingerichte bedrijven hebben geen behoefte om mee te doen in het pilotproject.

Met name bij het natuurgerichte bedrijf plaatsen de boeren ook vraagtekens. Ze vragen zich af of de waterstanden niet te hoog worden om het land te kunnen bewerken, en of zonder aanvoer van mineralen op de lange termijn nog wel geproduceerd kan worden. Het natuurgerichte bedrijf echter, komt qua waterhuishouding en mineralenkringloop overeen met de wijze van boeren van vroeger. Uit historisch onderzoek blijkt dat in de negentiende eeuw op de meeste bedrijven geen mest werd aangevoerd. Door samen te werken met de natuur kon er toch duurzaam geboerd worden.

Plannen voor eerste fase

Uit de gesprekken met de pachters bleek een hogere respons dan aanvankelijk verwacht. Gelet op de financieringsmogelijkheden voor de korte termijn werd in het voorjaar van 2004 besloten het project te faseren en een selectie te maken voor een eerste fase van 10 bedrijven (drie natuurgerichte bedrijven en zeven landschapsgerichte bedrijven). Bij het uitzoeken van de drie natuurgerichte bedrijven speelden de motivatie van de boer, de mate van verweving met natuurgebieden, en de mogelijkheden voor het herstel van de waterhuishouding een grote rol. Bij de selectie van de landschapsgerichte bedrijven werd een ook zekere spreiding over het landgoed in acht genomen.

Om in gemeenschappelijke discussie van elkaar te leren, werden zowel voor de natuurgerichte boeren als voor de groep landschapsgerichte boeren enkele avondbijeenkomsten belegd in het gebied. Deze avonden leverden nieuwe problemen en standpunten op, maar ook oplossingen.

Voor de 10 geselecteerde bedrijven zijn thans de plannen gereed. Voor de landschapsgerichte bedrijven zijn dit eenvoudige kaarten met landschapselementen, met de aanduiding van hun oppervlakte en een korte toelichting. De plannen voor de natuurgerichte bedrijven zijn veel uitgebreider. Daar wordt ingegaan op het nieuwe watersysteem, te ontwikkelen natuur, landschapselementen, de bedrijfsopzet en de bedrijfseconomie.

Om de betaling van de beheerskosten aan de boeren voor minimaal 30 jaar te garanderen, zal voor de eerste fase een beheersfonds van € 3,8 miljoen bijeengebracht moeten worden. Afhankelijk van deelname in de volgende fases zal het fonds moeten worden verruimd tot circa € 10 miljoen. Deze bedragen zijn exclusief inrichtingskosten en de proceskosten.

Wat levert het op als de eerste fase is uitgevoerd?

Voor de boer

Boeren voor Natuur betekent een kans voor boeren in gebieden waar het voor de gangbare landbouw in de toekomst heel moeilijk wordt. Op Twickel zijn dat de plekken waar de landbouw sterk verweven is met natuur- en bosgebieden. Zo wordt 'boer blijven' mogelijk in oude cultuurlandschappen, waar anders het devies 'einde oefening' van kracht is. De natuurgerichte landbouwbedrijfsvoering is een innovatieve ontwikkeling, waarbij een beroep wordt gedaan op de creativiteit van de ondernemer. Hij zal moeten werken met aangepaste machines, en deze deels zelf ontwikkelen. Ook zal hij vernuftig moeten omspringen met de schaarse mineralen en de betekenis van het water weer moeten ontdekken.

De overschakeling op een natuurgericht bedrijf betekent voor de drie desbetreffende boeren een verbetering van het netto-inkomen. De opbrengsten uit de landbouw gaan sterk dalen, maar deze daling wordt meer dan gecompenseerd door de inkomsten voor natuur en landschap (betaling uit het beheersfonds). Voor landschapselementen (bijv. een houtwal, poel of singel) ontvangt de boer op Twickel € 1.440/ha/jaar en voor de weilanden en akkers waarop de gesloten bedrijfsvoering van toepassing is € 1.044/ha/jaar. Doordat de betaling voor 30 jaar gegarandeerd wordt, zijn de natuurgerichte bedrijven duurzaam.

Voor de landschapsgerichte bedrijven betekent Boeren voor Natuur een aanvulling op het inkomen. Gemiddeld willen de zeven bedrijven ruim twee hectare grond omzetten in landschapselementen. Dit levert gemiddeld per bedrijf dus een jaarlijks bedrag op van € 3.000, voor grond waarop nu niks verdiend wordt.

De natuurgerichte boer kan het revolverend fonds (met een zeer lage rente van 1-1,5%) benutten voor het doen van investeringen in de aangepaste bedrijfsvoering.

Voor de burger

Twickel is de 'Hof van Twente' voor de burgers in de omringende gemeenten. Gezien de naastgelegen stedenband Twente gaat het om een groot aantal mensen. Het landgoed kan door Boeren voor Natuur vitaal blijven, met een verscheidenheid aan gezonde landbouwbedrijven. Het landschap wordt ook gevarieerder en krijgt meer kleur. Dit waar-

borgt de aantrekkelijkheid van het landgoed voor het publiek. Op de natuurgerichte bedrijven zullen nieuwe investeringen worden gedaan in de vorm van het bouwen van stijlvolle (pot)stallen en ontvangstruimtes voor bezoekers/recreanten. Ook willen enkele boeren nieuwe wandelroutes organiseren (rondje over het bedrijf en aanliggende natuur).

Op de natuurgerichte bedrijven zal het aan de man brengen van lokale producten op de boerderij leiden tot een betere sociale verankerung in de regio. Natuurgericht boeren prikkelt de ondernemer om zich open naar de burger op te stellen, en nodigt omgekeerd de burger uit om in contact te treden met de boeren om producten op de boerderij af te nemen.

Voor natuur, landschap en water

Boeren voor Natuur betekent op termijn een sterke impuls voor de natuurwaarden en de cultuur-historie van het landschap op Twickel. Dit komt door de toename van het aantal landschapselementen (voor fase I in totaal 25 hectare, zowel op de natuurgerichte als op de landschapsgerichte bedrijven) en het ontstaan van bloemrijke hooilanden, bonte weiden en kruidenrijke akkers (totaal 130 hectare op de drie natuurgerichte bedrijven). Door de lange termijnafspraken krijgt de natuur de kans zich te ontplooiën, met veel wilde planten en dieren die van oudsher in het cultuurlandschap thuishoren. Door herinrichting van het watersysteem profiteert ook 60 hectare natuur in en rond deze bedrijven die van hoge water-

standen afhankelijk is. Dit zijn vooral natte heidevelden die nu met verdroging te kampen hebben. Door de veel lagere veebezetting op de natuurgerichte bedrijven wordt het grond- en oppervlaktewater niet meer vervuild. Verder wordt in het land veel meer water vastgehouden door het ondieper maken van beken en sloten en worden de beeklopen weer natuurlijk. Dat geeft bijvoorbeeld goede kansen voor de IJsvogel en Grote gele kwikstaart, maar ook voor amfibieën als de Boomkikker.

Wie betaalt?

Parallel aan de gesprekken met de pachters werd overleg gevoerd met partijen die, gezien hun doelstellingen ten aanzien van Twickel of uit ideële overwegingen, het project Boeren voor Natuur financieel zouden kunnen ondersteunen. Uit de interviews blijkt dat veel partijen bereid zijn om een mee te financieren en bij te dragen aan de ontwikkeling van een gebiedsfonds. Regionale overheden geven aan dat Boeren voor Natuur inspeelt in op hun beleidsdoelen. Naast de overheden hebben ook private instellingen in de regio aangegeven te willen meebetalen aan het fonds. Opvallend is dat alle regionale partijen de duurzaamheid van beheer (een van de speerpunten van Boeren voor Natuur) sterk benadrukken. Provincie en gemeenten vinden daarnaast het bieden van perspectief aan het agrarisch bedrijf in kleinschalige landschappen belangrijk. Het natuurgerichte bedrijf speelt in op de waterdoelen van het waterschap. Ook het streven van de overheden om het beleid om te buigen van aankoop naar beheer past bij de voorgestelde aanpak.

Voor de deelname van de overheden moet wel worden aangetoond dat de benadering Boeren voor Natuur past in de Europese regelgeving.

Wat is de meerwaarde van Boeren voor Natuur

Met Boeren voor Natuur worden grotendeels dezelfde doelen nagestreefd als met Programma Beheer, het instrument voor het natuur- en landschapsbeleid van de overheid. Programma Beheer richt zich enerzijds op beheersmaatregelen die boeren op hun bedrijf kunnen nemen, zoals het beheer van slootkanten, akkerranden en onderhoud van houtwallen. Hiervoor worden afspraken gemaakt voor een periode van zes jaar. Anderzijds richt Programma Beheer zich op definitieve omvorming van percelen landbouwgrond naar natuur waarop dan niet meer geboerd wordt (functiewijziging).

Bij Boeren voor Natuur ligt het accent anders. Bij het natuurgerichte bedrijf gaat het om het hele bedrijfssysteem, waarbij afspraken worden gemaakt die tenminste een generatie lang gelden. Dit biedt financiële zekerheid voor de boer en kansen voor de ontwikkeling van hogere natuurkwaliteiten. De natuurgerichte bedrijfsinrichting biedt een toekomst voor landbouwbedrijven in de landschappelijk meest kwetsbare gebieden van het landgoed. Boeren kunnen op de boerderij blijven wonen en dat werkt positief door in de leefbaarheid van het platteland. Tevens draagt het natuurgerichte bedrijfssysteem substantieel bij aan het verbeteren van de waterbeheer en de kwaliteit van het grond- en oppervlaktewater.

Op het landschapsgerichte bedrijf worden onrendabele stroken en hoeken landbouwgrond omgevormd in natuur. Dit betekent een sterke impuls voor de groene dooradering van het landschap. Uit de ervaring op Twickel blijkt dat het kunnen afstoten van de slechte grond voor landschapselementen, zonder dat daarbij de bestemming verandert, de boeren sterk aanspreekt. Het Programma Beheer voorziet vooralsnog niet in een dergelijke benadering.

De aanpak Boeren voor Natuur is voor het beheer van natuur en landschap goedkoper dan Programma Beheer, als we dit bijvoorbeeld vergelijken met de Subsidieregeling Natuurbeheer (SN). Op de lange termijn bezien lopen vooral voor de jaarlijks extensief te beheren gronden (de natuurgerichte hectares) de verschillen hoog op. Verder wor-

den bij Boeren voor Natuur op het natuurgerichte bedrijf behalve natuurdoelen ook water- en milieudoelen gerealiseerd en wordt aanliggende natuur vernat. Dit zijn extra diensten van het bedrijf waarmee kosten worden bespaard.

Het concept van regionale fondsvorming biedt de mogelijkheid om geldstromen van overheden en private partijen te bundelen. Hiermee wordt de financiële basis voor regionaal natuur- en landschapsbeleid verbreed en het draagvlak in de regio bevorderd.

Naar de praktijk

Wanneer de financiering van de eerste fase is afgedekt en 'Brussel' goedkeuring heeft verleend voor de voorgestelde aanpak, kan met de uitvoering worden begonnen. Inmiddels hebben de bij het pilotproject betrokken regionale overheden en particuliere organisaties aangegeven een substantiële financiële bijdrage te willen leveren aan de uitvoering van de eerste fase. Het stappenplan daarvoor ligt klaar. Een centrale rol bij de uitvoering is weggelegd voor de op te richten regionale stichting stichting Boeren voor Natuur. Zij sluit de contracten af met de deelnemende boeren. De modelcontracten voor het natuurgerichte en het landschapsgerichte bedrijf zijn in samenwerking met de notaris al ontwikkeld. Dat geldt ook voor de concept-statuten van de stichting.

Van groot belang is een goed begeleide kennisuitwisseling tussen de boeren, waar het gaat om nieuwe taken op het gebied van natuur- en landschapsbeheer. Hiervoor is een studiegroep Boeren voor Natuur opgericht. Verder is het volgen van de ontwikkelingen (monitoring) een belangrijk onderdeel van de pilot, om de aanpak waar nodig aan te passen en om informatie over resultaten te kunnen delen met financiers en andere geïnteresseerden.

Voor de tweede fase van de pilot zal naar aanvullende middelen gezocht moeten worden. Nu al is duidelijk dat hiervoor, naast middelen van de overheden, ook private financiering nodig zal zijn. Indien overheden en private partijen gezamenlijk verder werken aan de ontwikkeling van het gebiedsfonds kan het pilotproject Boeren voor Natuur verder worden opgeschaald. Eerst binnen Twickel en wellicht vervolgens ook verder naar de regio Twente.